

DEMISTIFICAREA, O EXIGENȚĂ MEREU ACTUALĂ

Alexandru Zub

Istoricii de meserie știu să deosebească între mistificarea ce rezultă dintr-o anume carență profesională și mistificarea asumată ca program pedagogic, manipulator, polițienesc, în sensul controlului pe care puterea caută îndeobște să-l instituie asupra corpului social. Scăderile meseriei, adesea inerente, pot conduce la mistificări involuntare, pe care tot profesioniștii s-au deprins a le supune analizei critice, eliminării cu metodă, pe măsură ce înaintează în cunoașterea adevărului. Orice demers în istoriografie pleacă de la stadiul cunoștințelor despre subiectul în cauză, adică de la critica celor dinainte, pentru a face posibil încă un pas restitativ, cu mai multă informație, cu metode mai sigure, poate și cu o nouă viziune. Ca în prețioasa carte de studii istoriografice subscrisă de Ernst Schulin, *critica tradiției* în domeniu se situează într-un raport dialectic cu efortul mereu reînnoit de *reconstrucție*. Ceea ce s-a mistificat anterior, cu sau fără voie, devine obiect de analiză critică, demistificatoare.

Nu de acest fel de critică ne vom ocupa acum. Ea constituie "pâinea zilnică" a istoricului și ar putea stimula o lecțiune specială a istoriografiei. Ni se pare însă oportun un mic popas în zona demistificării post-comuniste, ca parte esențială a procesului de normalizare, adică de efort integrativ față de "lumea liberă". Ideea de tranziție, oricât de ambiguă, rămîne în centrul unei asemenea reflecții și ea a fost deja pusă la lucru, uneori și speculată abuziv într-o direcție sau alta.

Ne-am ocupat în alt loc de unele probleme caracteristice istoriografiei în etapa amintită (*Discurs istoric și tranziție*, 1998), despre care există deja numeroase analize în tot spațiul dominat pînă nu demult de Uniunea Sovietică și chiar în afara acestuia, poate mai ales în afară, unde sintezele istoriografice pe seama sistemului comunist au un anume avans față de zonele ce se confruntă încă cu tranziția.

Să observăm aici, preliminar, că odată cu ocupația sovietică, instituită pe seama unui complex de factori, anevoie definibili astăzi pînă

la capăt. a început și un proces de mistificare sistematică a trecutului românesc, iar pe un plan mai vast a istoriei însăși. Pentru inițiați, el putea fi dedus oarecum din programul stalinist de internaționalizare a modelului respectiv de socialism. Marele public a fost silit să-i suporte consecințele sub multe forme, în timp ce își schimba el însuși, sub presiuni indicibile, sistemul de valori, relația cu trecutul fiind în bună măsură supravegheată de artizanii propagandei partinice. Istoria, ca discurs asupra trecutului, devenise un pariu cu miză înaltă, fiindcă "a controla trecutul a ajutat întotdeauna la stăpânirea prezentului", cum sesiza Marc Ferro, un excelent cunoscător al problemei, adăugînd că noile căi de răspîndire a cunoștințelor istorice (televiziune, cinema, ordinator etc.) sporesc încă mai mult valoarea mizei.

Pusă mereu sub supraveghere, nu numai în spațiile gestionate dictatoriale, istoria rămîne un cîmp ce reflectă inevitabil tensiunea dintre știință și conștiință. Bresla istoriografică e chemată de aceea să-și apere domeniul, indiferent de sursa presiunii la care e supus: stat, politică, societate. Se poate spune, din acest punct de vedere, că cenzura și autocenzura trebuie să contribuie la puritatea discursului. Specialiștii în istorie sînt mai bine pregătiți acum să deceleze capcanele meseriei lor, cînd e vorba de sistemul normativ sau de imixtiunea ideologicului.

Totuși. pînă acum, istoricii n-au găsit decît rareori cu cale să discute și să se pună de acord, pe cît posibil, asupra exigențelor ce decurg din situația amintită. Analiza ei critică e oarecum tardivă și acolo unde n-au existat presiuni distorsionante de tip totalitar. Cu atît mai mult se cade a remarca întîrziarile așa de păgubitoare din istoriografiile est-europene, unde lunga dictatură comunistă a produs efecte patologice greu de eliminat.

Cît despre istoriografia română a deceniului în curs, se poate spune că ea s-a arătat, în ansamblu, extrem de timidă în articularea unui discurs autocritic și că a produs mai curînd reacții defensive, în sensul păstrării a ceea ce i se părea că a fost totuși valabil în "producția" ei din ultima jumătate de secol. E destul să parcurgem, fie și secvențial, volumul *Istoriografia în tranziție* (1996) pentru a ne lămuri asupra sensului acestei conduite. Ea nu se poate prelungi în viitor fără a submina serios șansele redresării pe acest tărîm. Discursul istoric e în fond oglinda istoriei-realitate, cele două planuri ale realului rămînînd mereu consubstanțiale.

De aceea, o dezbatere amplă și pe cît posibil sistematică a problemelor cu care se confruntă azi istoricii din România nu poate fi

